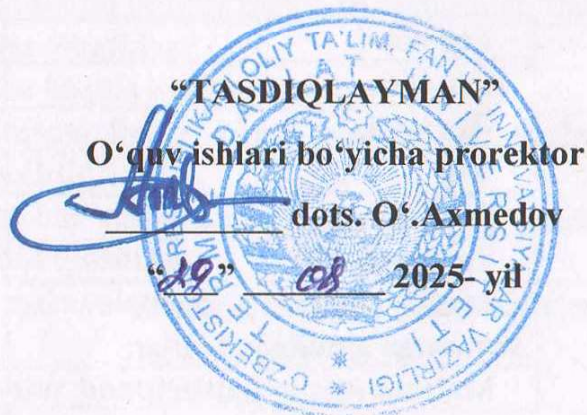

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI**

**SUPRAMOLEKULYAR NOORGANIK KIMYO
FANI BO‘YICHA SILLABUS**
(kunduzgi ta‘lim shakli uchun)

Bilim sohasi: 5001000 - Tabiiy fanlar, matematika va statistika
Ta‘lim sohasi: 530000 - Fizika va tabiiy fanlar
Ta‘lim yo‘nalishlari: 60530100- Kimyo

Termiz-2025

Modul/FAN SILLABUSI
Kimyo fakulteti
60530100-Kimyo

Fan nomi:	Supramolekulyar noorganik kimyo
Fan turi:	Tanlov fan
Fan kodi:	SNK304
Yil:	2025/2026
Semestr:	5
Ta'lim shakli:	Kunduzgi
Mashg'ulotlar shakli va semestrga ajratilgan soatlar:	120
Ma'ruza mashg'ulotlar:	30
Laboratoriya mashg'ulotlar:	30
Mustaqil ta'lim:	60
Kredit miqdori:	4
Baholash shakli:	Yozma, og'zaki, test
Fan tili:	O'zbek

Fan maqsadi(FM)

Talabalarni supramolekulyar birikmalar to'g'risida asosiy tushunchalar, supramolekulyar komplekslar, ularning tarkibi, tuzilishi va xossalari, supramolekulyar komplekslarning molekularidagi bog'lanish tabiati hamda supramolekulyar ta'sirlashuv mexanizmlari tushuntirishni maqsad qiladi. Bundan tashqari, supramolekulyar birikmalarning sinflanishi, retseptorlar, xelat va makrotsiklik effektlar, termodinamik va kinetik tanlovchanligi, o'simliklar fotosintezining supramolekulyar xususiyatlari, molekulyar komplekslarning bog'lanishi, kuchsiz vodorod bog'lari, Van-der-Vals kuchlari, gidrofob ta'sirlanishlarga doir dastlabki ko'nikmalarni rivojlantirish ko'zda tutiladi.

Fanni o'zlashtirish uchun zarur boshlang'ich bilimlar

atom tuzilishi (kvant sonlar, orbitalar) ;
kimyoviy bog'lanishlar, kovalent, koordinatsion, metall;
valentlik, oksidlanish darajasi;
kompleks birikmalar asoslari, ligand tushunchasi;
kislota-asos nazariyalari.

Ta'lim natijalari (TN)

Bilimlar jihatidan:

TN1	kimyo fanidan professional tayyorgarlikka asos solish, kimyodagi fanning sifat tavsifidan miqdoriy tassavurlarga o'tishni amalga oshirish;
-----	--

TN2	modda tuzilishi to'g'risidagi hozirgi zamon tushunchalari, moddalarning tuzilishi va tarkibini ularni tashkil qilgan elementlarning davriy sistemada joylashgan o'rniga bog'liqligini talabalarga o'rgatish;
TN3	modda va kimyoviy jarayonlar to'g'risidagi ta'limot nazariyasini amaliyotda qo'llay bilishni o'rgatish;
TN4	noorganik kimyoning nazariy asoslarini hozirgi zamon rivojlanish yo'llari.
Ko'nikmalar jihatidan:	
TN6	talabalar koordinatsion birikmalar haqida bilimlarga ega bo'lish;
TN7	supramolekulyar birikmalar kimyosi faniga kirish, element atomlarining tuzilishi haqida tushunchaga ega bo'lish;
TN8	klatrat birikmalar haqida dastlabki tushunchalar. Mehmon va mezbon molekular orasidagi bog'larni tahlil qilishi kerak;
TN9	supramolekulyar kimyoning nokovalent bog'langan ta'sirlashuvlarini o'rganish.
Kompetensiyalar jihatidan:	
TN10	moddalarning tuzilishi va tarkibini ularni tashkil qilgan elementlarning davriy sistemada joylashgan o'rniga bog'liqligini tushuntira oladi;
TN11	modda va kimyoviy jarayonlar to'g'risidagi ta'limot nazariyasini amaliyotda qo'llay oladi;
TN12	supramolekulyar birikmalar kimyosi faniga kirish, element atomlarining tuzilishi haqida tushunchaga ega bo'ladi;
TN13	mehmon va mezbon molekular orasidagi bog'larni tahlil qila oladi;
TN14	talaba nokovalent bog'langan ta'sirlashuvlarni tushuntira oladi.

Fan mazmuni		
Mashg'ulotlar shakli: ma'ruza (M)		
5-semestr		
M1	Koordinatsion kimyoga kirish.	2
M2	Supramolekulyar kimyoning asosiy tushunchalari.	2
M3	Klatrat birikmalar.	2
M4	Supramolekulyar nokovalent bog'lar ta'sirlashuv turlari. Ion-ion o'zaro ta'sirlashuvlar.	2
M5	Vodorod bog'lanishli o'zaro ta'sirlar. Kation- π o'zaro ta'sirlashuvlar.	2
M6	Van-der-Vaals kuchlari.	2
M7	Gidrofob effektlar.	2
M8	Supramolekulyar birikmalarning hayotiy manbalari. Tirik organizmlar supramolekulyar kimyosi.	2
M9	Membrana transporti. Fosfolipidlarning xossalari.	2
M10	Nuklein kislotalarning muhim biologik funksiyalari. Komplementarlik. DNK polimer zanjirining noyob xususiyati.	2
M11	DNK azotli asoslarining komplementarligi.	2

M12	Biologik membranalar. Hujayra membranasi.	2
M13	Membrana komponentlari.	2
M14	Tabiiy birikmalarda supramolekulyar kompleks hosil bo'lish jarayoni. Glitsirrizin kislotasining strukturasi, hisoblangan strukturalari.	2
M15	Tabiiy birikmalarda supramolekulyar kompleks hosil bo'lish jarayoni. Glitsirrizin kislotasining strukturasi, hisoblangan strukturalari.	2
	Jami soat:	30
Mashg'ulotlar shakli: laboratoriya mashg'ulot (L)		
5-semestr		
L1	d-metall kompleksini (masalan, $[Cu(en)_2]^{2+}$) sintez qilish va UV-Vis/IR bilan tahlil qilish.	2
L2	Mehmon-mezbon tizim (β -siklodekstrin-fenol) kompleksini sintez qilish.	2
L3	Mehmon-mezbon tizim (β -siklodekstrin-fenol) kompleksini sintez qilish.	2
L4	Ion juftlanishini eritmada o'rganish.	2
L5	Fenol-amin tizimida vodorod bog'larini IR orqali aniqlash.	2
L6	Fenol-amin tizimida vodorod bog'larini IR orqali aniqlash.	2
L7	Misella hosil bo'lishini (CMC) aniqlash.	2
L8	Ferment-substrat supramolekulyar kompleksini modellashtirish.	2
L9	Fosfolipid ikki qavat (liposoma) sintezi.	2
L10	DNK denaturatsiyasi va qayta renaturatsiyasi (UV-Vis)ni o'rganish tajribada.	2
L11	Asosiy juftlik energiyasini hisoblash (DFT).	2
L12	Membrana suyuqligini fluoresens zond bilan baholash.	2
L13	Membranadagi oqsil/lipid nisbatini aniqlash.	2
L14	Glitsirrizin kislotasining mehmon-mezbon kompleksini DFT orqali hisoblash.	2
L15	Glitsirrizin kislotasining mehmon-mezbon kompleksini DFT orqali hisoblash.	2
	Jami soat:	30
Mustaqil ta'lim (MT)		
5-semestr		
MT1	Mehmon mezbbon molekularning ahamiyati.	10
MT2	Xelat kompleks birikmalar.	10
MT3	Vodorod bog'lanish.	10
MT4	Van-der-Vaals kuchlari.	10
MT5	Gidrofob effekt hosil qiluvchi moddalarning xalq xo'jaligidagi ahamiyati.	10
MT6	Nuklein kislotalarning kimyoviy xossalari va ularni modellashtirish.	10
	Jami soat:	60

Asosiy adabiyotlar	
1	J.V.Stid, J.L.Etvud, Supramolekulyarnaya ximiya, Tom 1. Moskva, "Meditsina". 2007 g. 480 st. ISBN 978-5-94628-305-2
2	Parpiyev N.A., Muftaxov A.G., Raximov X.R. Anorganik kimyo. - Toshkent: "O'zbekiston", 2003. - 504 b.
3	Inorganic Chemistry. T. L. Overton, J. P. Rourke, M. T. Weller, and F. A. Armstrong 2018. 7 th edition. Oxford University Press. P.967.
4	Abduraxmanova U.K., Allaniyazova M.K. Supramolekulyar birikmalar kimyosiga kirish. Guliston -2022.-139 b.
Qo'shimcha adabiyotlar	
1	Parpiyev N.A., Kadirova Sh.A., Nuralieva G.A., Raxmonova D.S. Noorganik kimyodan laboratoriya mashg'ulotlari – Toshkent: "Noshir" nashriyoti, 2020. - 274 b.
2	Н.С.Ахметов. Общая и неорганическая химия.-"Высшая школа", 2002. - 743 с.
Axborot manbaalari	
1. https://www.chem.ubc.ca/chemistry-208-coordination-chemistry-2324	
2. https://www.kth.se/student/kurser/kurs/kursplan/FCK3322-20221.pdf?lang=en	
3. https://ocasys.rug.nl/2024-2025/catalog/course/WMCH020-05#WMCH020-05.2024-2025.1	
4. https://chem.cuhk.edu.hk/wp-content/uploads/CHEM5642-Course-outline.pdf?utm_source=chatgpt.com	
5. www.nuuz.uz .	
6. www.natlib.uz .	
7. www.ziyonet.uz	
8. www.chemexpress.fatal.ru .	

Talabanning fan bo'yicha o'zlashtirish ko'rsatkichini nazorat qilishda quyidagi mezonlar tavsiya etiladi:

a)5 baho olish uchun talabanning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

- fanning mohiyati va mazmunini to'liq yoritma olsa;
- fundagi mavzularni bayon qilishda ilmiylik va mantiqiylik saqlanib, ilmiy xatolik va mantiqiy chalkashliklarga yo'l qo'ymas;
- fan bo'yicha mavzu materialllarining nazariy yoki amaliy ahamiyati haqida aniq tasavvurga ega bo'lsa;
- fan doirasida mustaqil erkin fikrlash qobiliyatini namoyon eta olsa;
- berilgan savollarga aniq va lo'nda javob bera olsa;
- konspektga puxta tayyorlangan bo'lsa;
- mustaqil topshiriqlarni to'liq va aniq bajargan bo'lsa;
- fanga tegishli qonunlar va boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarni to'liq o'zlashtirgan bo'lsa;

fanga tegishli mavzulardan biri bo'yicha ilmiy maqola chop ettirgan bo'lsa; tarixiy jarayonlarni sharxlay bilsa.

b) 4 baho olish uchun talabning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

fanning mohiyati va mazmunini tushungan, fandagi mavzularni bayon qilishda ilmiy va mantiqiy chalkashliklarga yo'l qo'ymasa;

fanning mazmunini amaliy ahamiyatini tushungan bo'lsa;

fan bo'yicha berilgan vazifa va topshiriqlarni o'quv dasturi doirasida bajarsa;

fan bo'yicha berilgan savollarga to'g'ri javob bera olsa;

fan bo'yicha konspektini puxta tayyorlagan bo'lsa;

fan bo'yicha mustaqil topshiriqlarni to'liq bajargan bo'lsa.

v) 3 baho olish uchun talabning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

fan haqida umumiy tushunchaga ega bo'lsa;

fandagi mavzularni tor doirada yoritib, bayon qilishda ayrim chalkashliklarga yo'l qo'yilmasa;

bayon qilish ravon bo'lmasa;

fan bo'yicha savollarga mujmal va chalkash javoblar olinsa;

fan bo'yicha matn puxta shakllantirilmagan bo'lsa.

g) quyidagi hollarda talabning bilim darajasi qoniqarsiz 2 baho bilan baholanishi mumkin:

fan bo'yicha mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rilmagan bo'lsa;

fan bo'yicha mashg'ulotlarga doir hech qanday tasavvurga ega bo'lmasa;

fan bo'yicha matnlarni boshqalardan ko'chirib olganligi sezilib tursa;

fan bo'yicha matnda jiddiy xato va chalkashliklarga yo'l qo'yilgan bo'lsa;

fanga doir berilgan savollarga javob olinmasa;

fanni bilmasa.

Fan o'qituvchisi to'g'risida ma'lumot:

Muallif:	Yusufjon Nazarov, Termiz davlat universiteti, Noorganik kimyo kafedrası katta o'qituvchisi, kimyo fanlari falsafa doktori (PhD).
E-mail:	nazarovy714@gmail.com
Tashkilot:	Termiz davlat universiteti, Noorganik kimyo kafedrası.
Taqrizchilar:	O'zMU Noorganik kimyo kafedrası, kimyo fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent. S.R. Razzaqova

O'zMU Noorganik kimyo kafedrası, kimyo fanlari
doktori, pofessor. Sh.Sh. Daminova

Mazkur Sillabus universitet o'quv-uslubiy Kengashining 2025-yil 19
avgustdagi 1-sonli yig'ilish bayoni bilan tasdiqlangan.

Mazkur Sillabus "Noorganik kimyo" kafedrasining 2025-yil avgustdagi 16-
1-sonli yig'ilish bayoni bilan ma'qullangan.

O'quv-uslubiy boshqarma boshlig'i: **I. Shoymardonov**

Fakultet dekani: **B. Xolnazarov.**

Kafedra mudiri: **Sh. Kasimov**

Tuzuvchi: **Y. Nazarov**

